

ISSN (Print)2616-6887
ISSN (Online) 2617-605X

ВЕСТНИК
ЕВРАЗИЙСКОГО
НАЦИОНАЛЬНОГО
УНИВЕРСИТЕТА
ИМ. Л.Н. ГУМИЛЕВА

BULLETIN
of L.N. GUMILYOV
EURASIAN NATIONAL
UNIVERSITY

Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ
ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы

POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES.
TURKOLOGY Series

Серия **ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ.**
ТЮРКОЛОГИЯ

№ 1 (130)/2020

1995 жылдан бастап шығады

Founded in 1995

Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады

Published 4 times a year

Выходит 4 раза в год

Нұр-Сұлтан, 2020

Nur-Sultan, 2020

Нур-Султан, 2020

Бас редакторы: **Нургазина Р.А.**

с.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Бас редактордың орынбасары **Нечаева Е.Л.**, с.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Бас редактордың орынбасары **Ахметжанова Л.К.**, т.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Қазақстан (халықаралық қатынастар)

Редакция алқасы

- Абжаппарова Б.Ж.** т.ғ.д., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Авдеева О.А. с.ғ.д., доцент, Лойола университеті, Чикаго, АҚШ (саяси ғылымдар)
Азмуханова А.М. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Әбдуалиұлы Б. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)
Әлібекұлы А. ф.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Әлиева С.К. т.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Барсуков А.М. с.ғ.к., доцент, Сібір басқару институты, ХШЖМҚРА филиалы (саяси ғылымдар)
Бирюков С.В. с.ғ.д., проф., Кемерово мемлекеттік университеті, Кемерово, Ресей (саяси ғылымдар)
Габдулина Б.А. т.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Дәркенов К.Г. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Дүйсембекова М.К. с.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Жолдыбалина А.С. PhD, доцент, Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Жолдасбекова А.Н. с.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Зимони Иштван проф., Сегед университеті, Сегед, Венгрия (түркітану)
Ибраев Ш. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)
Ирфан Шахзад PhD, Саяси зерттеулер институты, Исламабад, Пәкістан (халықаралық қатынастар)
Каиржанов А.К. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)
Кайыркен Т.З. т.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Кожирова С.Б. с.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Конқобаев К. ф.ғ.к., проф., Түркі академиясы халықаралық ұйымы, Нұр-Сұлтан (түркітану)
Копежанова Д.Е. PhD, доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Ланко Д. А. с.ғ.к., доцент, Санкт-Петербург мемлекеттік университеті, Санкт-Петербург, Ресей (саяси ғылымдар)
Ласлу Марац PhD, проф., Амстердам университеті, Амстердам, Нидерланды (халықаралық қатынастар)
Мандана Тишеяр PhD, Алламе Табатабаи университеті, Тегеран, Иран (халықаралық қатынастар)
Невская И.А. ф.ғ.к., проф., Гете атындағы университет, Франкфурт-на-Майне, Германия (түркітану)
Нұрбаев Ж.Е. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Оспанова А.Н. PhD, доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Пунит Гаур PhD, проф., Нью-Дели университеті, Нью-Дели, Индия (аймақтану)
Пауло Ботта PhD, проф., Ла-Плата ұлттық университеті, Ла-Плата, Аргентина (саяси ғылымдар)
Рыстина И.С. PhD, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Сейит Али Авджу PhD, Йылдырыма Баязит университеті, Анкара, Түркия (аймақтану)
Сомжүрек Б.Ж. т.ғ.к., доцент, Astana International University, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Тәштемханова Р.М. т.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Шаймердинова Н.Г. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Сәтпаев к-сі, 2, 402 б.

Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-432)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Жауапты хатшы, компьютерде беттеген: Ә.С. Жұматаева

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы.

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы

Меншіктенуші: ҚР БҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК

Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде тіркелген. 25.05.18 ж. № 17125-Ж -тіркеу куәлігі

Басуға 30.03.2020 ж. қол қойылды

Ашық қолданудағы электрондық нұсқа: <http://bulphysast.enu.kz>

Мерзімділігі: жылына 4 рет. Тиражы: 25 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (ішкі 31-432)

Editor-in-Chief: **Roza Nurtazina**
Doctor of Political Sciences, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)

Deputy Editor-in-Chief: **Yelena Nechayeva**, Can. of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Deputy Editor-in-Chief: **Leila Akhmetzhanova**, Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)

Editorial board

- Bekzhan Abdualiuly** Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Bibikhadisha Abzhapparova Doctor of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Aiman Azmukhanova Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Akzhigit Alibekuly Can. of Philology, Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Saule Aliyeva Can. of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Ol'ga Avdeeva Doctor of Political Sci., Assoc.Prof., Loyola University, Chicago, USA (political science)
Aleksandr Barsukov Can. of Political Sci., Assoc.Prof., Siberian Institute of Management, Branch of RANEP, Russia (political science)
Sergey Biryukov Doctor of Political Sci., Prof., Kemerovo State University, Kemerovo, Russia (political science)
Bagysh Gabdulina Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Kurmangali Darkenov Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Maira Dyussebekova Can. of Political Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Shakir Ibrayev Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Irfan Shahzad PhD, Institute for Political Studies, Islamabad, Pakistan (international relations)
Abai Kairzhanov Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Tursynkhan Kaiyrken Doctor of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Kadyraly Konkobayev Can. of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Svetlana Kozhirova Doctor of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Danagul Kopezhanova PhD, Assoc. Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Dmitrij Lanko Can. of Political Sci., Assoc.Prof., St Peterburg Universiy, Saint Petersburg, Russia (political science)
Laszlo Maracz PhD, Prof. Amsterdam University, Amsterdam, Netherlands (international relations)
Mandana Tisheyar PhD, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (international relations)
Irina Nevskaya PhD, Goethe University, Germany, Frankfurt am Main (turkology)
Zhaslan Nurbayev Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Aigerim Ospanova PhD, Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Punit Gaur PhD, Prof. University of New Delhi, New Delhi, India (regional studies)
Paulo Botta PhD, Prof., National University of La Plata, La Plata, Argentina (political science)
Indira Rystina PhD, L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Seyit Ali Avcu PhD, Yildirim Beyazit University, Ankara Turkey (regional studies)
Baubek Somzhurek Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., Astana International University, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Raihan Tashtemkhanova Doctor of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Nurila Shaymerdinova Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Akbota Zholdasbekova Can. of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Alua Zholdybalina PhD, Assoc.Prof., Kazakhstan Institute for Strategic Studies, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Zimonyi Istvan Prof., University of Szeged, Szeged, Hungary (turkology)

Editorial address: 2, Satpayev str., of. 402, Nur-Sultan city, Kazakhstan, 010008.

Tel.: +7(7172) 709-500 (ext. 31-432). E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Responsible secretary, computer layout: Aliya Zhumatayeva

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University **POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES. TURKOLOGY Series**

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Registered by Ministry of information and communication of Republic of Kazakhstan. Registration certificate No. 17125-Ж from 25.05.2018

Signed in print 30.03.2020. Available at: <http://bulphysast.enu.kz>

Periodicity: 4 times a year. Circulation: 25 copies

Address of printing house: 13/1 Kazhimukan str., Nur-Sultan, Kazakhstan 010008; tel.: +7(7172) 709-500 (ext.31-432)

Главный редактор: **Нуртазина Р.А.**
д.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит. науки)
Зам. главного редактора: **Нечаева Е.Л.**, к.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан
(полит. науки)
Зам. главного редактора: **Ахметжанова Л.К.**, к.ист.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан,
Казахстан (международные отношения)

Редакционная коллегия

Абдуалиулы Б. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Абжаппарова Б.Ж. д.ист.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Авдеева О. А. д.полит.н., доцент, университет Лойола, Чикаго, США (полит.науки)
Азмуханова А.М. к.ист.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международные отношения)
Алибекулы А. к.ф.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Алиева С.К. к.ист.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международ.отношения)
Барсуков А. М. к.полит.н., доцент, Сибирский институт управления – филиал РАНХиГС, Новосибирск, Россия (политические науки)
Бирюков С.В. д.полит.н., проф., Кемеровский государственный университет, Кемерово, Россия (полит. науки)
Габдулина Б.А. к.ист.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Даркенов К.Г. к.и.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Дюсембекова М.К. к.полит.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Жолдыбалина А.С. PhD, доцент, Казахстанский институт стратегических исследований, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Жолдасбекова А.Н. к.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международ. отношения)
Зимони Иштван проф., Сегедский университет, Сегед, Венгрия (тюркология)
Ибраев Ш. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Ирфан Шахзад PhD, Институт политических исследований, Исламабад, Пакистан (международ. отношения)
Каиржанов А.К. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Кайыркен Т.З. д.ист.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Кожирова С.Б. д.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Конкобаев К. к.ф.н., проф., Международная Тюркская академия, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Копежанова Д.Е. PhD, доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Ланко Д. А. к.полит.н., доцент, Санкт-Петербургский гос.университет, Санкт-Петербург, Россия (полит.науки)
Ласлу Марац PhD, проф., Амстердамский университет, Амстердам, Нидерланды (международ. отношения)
Мандана Тишеяр PhD, Университет Алламе Табатабаи, Тегеран, Иран (международ. отношения)
Невская И.А. PhD, Гете Университет, Франкфурт-на-Майне, Германия (тюркология)
Нурбаев Ж.Е. к.и.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Оспанова А.Н. PhD, доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Пунит Гаур PhD, проф., университет Нью-Дели, Нью-Дели, Индия (регионоведение)
Пауло Ботта PhD, проф., национальный университет Ла-Платы, Ла-Плата, Аргентина (полит.науки)
Рыстина И.С. PhD, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Сейит Али Авджу PhD, университет Йылдырыма Безыта, Турция (регионоведение)
Сомжурек Б.Ж. к.ист.н., доцент, Astana International University, Нур-Султан, Казахстан (международ. отношения)
Таштемханова Р.М. д.ист.н., проф. (Казахстан), ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Шаймердинова Н.Г. д.ф.н., проф. (Казахстан), ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Сатпаева, 2, каб. 402

Тел.: +7(7172) 709-500 (вн. 31-432)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Ответственный секретарь, компьютерная верстка: А.С. Жуматаева

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева.

Серия:ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ. ТЮРКОЛОГИЯ

Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК

Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций Республики Казахстан

Регистрационное свидетельство № 17125-Ж от 25.05.18 г.

Подписано в печать: 30.03.2020 г.

Электронная версия в открытом доступе: <http://bulphysast.enu.kz>

Периодичность: 4 раза в год. Тираж: 25 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (вн.31-432)

МАЗМҰНЫ

<i>Алимбеков Р.Ж.</i> Қорқыт Ата: аңыз және тарих	11
<i>Аскербек А.А., Есдаулетова А.М.</i> Бұрынғы КСРО құрамындағы елдердің ЕАЭО үлгісіндегі интеграциялық процестері	17
<i>Бакалов В.Г.</i> XX ғасырдың бірінші жартысындағы эстондық құқықтық жүйенің қалыптасуына Ресейдің нормативтік әсері	30
<i>Бюлегенова Б.Б., Өтегұлов О.Ж.</i> Израильдің ядролық бағдарламасының аймақтық қауіпсіздікке әсері	38
<i>Гишар Ж-П., Жанбулатова Р.С., Дюсембекова М.К.</i> Қытай полицентрлік әлемде	45
<i>Долженкова Е., Бакалов В.Г.</i> Латвия мен Эстониядағы Ресейлік насихаттың салыстырмалы талдауы	54
<i>Досжан Р.А.</i> «Дейін» шылауының тарихи-этимологиялық негіздері	71
<i>Досмахамбетұлы Ф.</i> Студент жастардың діндарлық деңгейі: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті мысалында	78
<i>Досмахамбетұлы Ф., Онучко М.Ю.</i> Конфессияаралық келісім қазақстандық тұрақтылықтың негізі ретінде	90
<i>Досымхан Е. Д.</i> ЕЭО-қа мүше мемлекеттерінің сауда-экономикалық қатынастар контекстіндегі интеграциялық процестердің даму тенденциялары	98
<i>Ермекбаева Ж.К.</i> Қазақстан Республикасында саяси партиялардың қызметін қоғамдық бақылау	107
<i>Есдаулетова А.М., Еркебаланов К.А.</i> Ядролық энергетикадағы Америка Құрама Штаттарының көшбасшылық мәселесі	117
<i>Жакупов Р.К.</i> «Үлкен Еуразия» тұжырымдамасының қазақстандық көрінісі	124
<i>Камалджанова Т.А., Хусаинова А.Ж.</i> Ең ықпалды кибер науқандар	137
<i>Қожбанхан Е.К., Калдыбекова А.Д.</i> «Постшындық» («Post-truth»), медиа және саясат	145
<i>Кусаинова А.М., Тянь Юань.</i> ҚХР сыртқы саясатын жүзеге асырудағы «жұмсақ күштің» тиімді құралдары	154
<i>Насимов М. Ө.</i> Тарихи сана және оның негізгі түсініктері	162
<i>Рысбекова-Чатаклы А.Б., Адильбекова Э.</i> «Көкжарлы Барақ батыр» жырындағы Барақ батыр бейнесі	172
<i>Садри Хуман А., МақДауэлл Г.</i> Билік ауысуының өзара байланысы: Каспийдегі Америка-Иран қарым-қатынасы	178
<i>Таирова Н.Р.</i> Шыңжаң Орта Азиядағы «Бір белдеу - бір жол» бастамасын жүзеге асырудағы географиялық «ХАБЫ» ретінде	185
<i>Шаймердинова Н.Г., Жиёмбай Б.С.</i> Қазақстандағы құмық диаспорасы тілінің ерекшеліктері	199

CONTENTS

<i>Alimbekov R. Zh.</i> Korkyt ata: Legends and History	11
<i>Askerbek A.A., Yesdauletova A.M.</i> EAEU is a sample for integration processes in the countries of former USSR	17
<i>Bakalov V.G.</i> Normative Influence of Russia on the Formation of the Estonian Legal System in the First Half of the Twentieth Century	30
<i>Byulegenova B.B., Otegulov O.J.</i> The impact of Israel’s nuclear program on regional security	38
<i>Guichard Jean-Paul, Zhanbulatova R.S., Dyussebekova M. K.</i> China in polycentric world	45
<i>Dolzhenkova E., Bakalov V.G.</i> Comparative analysis of Russian propaganda in Latvia and Estonia	54
<i>Doszhan R.</i> Historical and etymological basis of conjunction “Deyin”	71
<i>Dosmakhambetuly G.</i> Religious level of student youth: on the example of the L. N. Gumilyov Eurasian National University	78
<i>Dosmakhambetuly G., Onuchko M.U.</i> Interfaith Consensus as the Basis of Kazakhstan Stability	90
<i>Dossymkhan Ye.</i> The tendency of development of integration processes in the context of trade and economic relations of the EAEU participant countries	98
<i>Yermekbayeva Zh.K.</i> Public control over the activities of political parties in the Republic of Kazakhstan	107
<i>Yesdauletova A.M., Yerkebalanov K.A.</i> The United States of America nuclear energy leadership challenge	117
<i>Zhakupov R.K.</i> Kazakhstan’s vision of the concept “Great Eurasia”	124
<i>Kamaljanova T.A., Khussainova A.Zh.</i> The most influential cybercampaigns	137
<i>Kozhankhan E.K., Kaldybekova A.D.</i> Post-truth, media and politics	145
<i>Kussainova A. M., Tian Yuan.</i> Effective tools of “soft power” in the implementation of China’s foreign policy	154
<i>Nassimov M.O.</i> Historical consciousness and its main concepts	162
<i>Rysbekova-Chatakly A.B., Adilbekova E.</i> Image of Barak Batyr in Epos «Kokzharly Barak Batyr»	172
<i>Sadri Houman A., Greg McDowall.</i> Interlocking Power Shifts: US-Iran Relations in the Caspian	178
<i>Tairova N.R.</i> Xinjiang as a geographical « HUB « in China implementation of the initiative «One belt one road» in Central Asia	185
<i>Shaymerdinova N.G., Zhiyembay B.S.</i> Features of the language of the Kumyk Diaspora living in Kazakhstan	199

СОДЕРЖАНИЕ

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

<i>Алимбеков Р.Ж.</i> Коркыт ата: предания и история	11
<i>Аскербек А.А., Есдаулетова А.М.</i> Интеграционные процессы в странах бывшего СССР на примере ЕАЭС	17
<i>Бакалов В. Г.</i> Нормативное влияние России на формирование эстонской правовой системы первой половины XX века	30
<i>Бюлегенова Б.Б., Отегүлов О.Ж.</i> Влияние ядерной программы Израиля на региональную безопасность	38
<i>Гишар Ж-П., Жанбулатова Р.С., Дюсембекова М.К.</i> Китай в полицентричном мире	45
<i>Долженкова Е., Бакалов В. Г.</i> Сравнительный анализ российской пропаганды в Латвии и Эстонии	54
<i>Досжан Р.А.</i> Историко-этимологические основы союза «дейін»	71
<i>Досмахамбетұлы Г.</i> Религиозный уровень студенческой молодежи: на примере Евразийского национального университета им. Л. Н. Гумилева	78
<i>Досмахамбетұлы Г., Онучко М.Ю.</i> Межконфессиональный консенсус как основа стабильности Казахстана	90
<i>Досымхан Е. Д.</i> Тенденция развития интеграционных процессов стран-участниц ЕАЭС в контексте торгово-экономических отношений	98
<i>Ермекбаева Ж.К.</i> Общественный контроль за деятельностью политических партий в Республике Казахстан	107
<i>Есдаулетова А.М., Еркебаланов К.А.</i> Проблема лидерства Соединенных Штатов Америки в ядерной энергетике	117
<i>Жакупов Р.К.</i> Казахстанское видение концепции «Большая Евразия»	124
<i>Камалджанова Т.А., Хусаинова А.Ж.</i> Самые влиятельные кибер-кампании	137
<i>Қожбанхан Е.К., Калдыбекова А.Д.</i> «Пост-правда» («Post-truth»), медиа и политика	145
<i>Кусаинова А.М., Тянь Юань.</i> Эффективные инструменты «мягкой силы» в реализации внешней политики КНР	154
<i>Насимов М.О.</i> Влияние факторов терроризма, экстремизма и сепаратизма на национальную политику Китайской Народной Республики	162
<i>Рысбекова-Чатаклы А.Б., Адильбекова Э.</i> Образ Барак батыра в эпосе «Кокжарлы Барак батыр»	172
<i>Садри Хуман А., МакДауэлл Г.</i> Взаимосвязь смены власти: американо-иранские отношения на Каспии	178
<i>Таирова Н.Р.</i> Синьцзян как географический «ХАБ» в реализации инициативы «Один пояс - один путь» в Центральной Азии	185
<i>Шаймердинова Н.Г., Жиембай Б.С.</i> Особенности языка кумыкской диаспоры, проживающих в Казахстане	199

КОЛОНКА РЕДАКТОРА

Политическое воззрение АБАЯ: критический синтез современности

В Казахстане 2020 год ознаменован 175-летним юбилем Абая Кунанбаева – выдающегося мыслителя и поэта, философия которого стала неотъемлемой частью культурной и национальной идентичности гражданского общества в мировом масштабе.

Президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаев в статье «Абай и Казахстан в XXI веке» призвал осмыслить творческое наследие великого Абая и рационально использовать его в деле модернизации общественного сознания и духовного развития нации. Концепция статьи стала важным компонентом государственной политики Казахстана, направленной на сохранение исторического наследия во имя будущего поколения.

Что может быть общего между жизненными установками, философией, знаниями Абая Кунанбаева XIX века и инновационной современностью XXI века?

Прежде всего отметим концепцию Абая о всесторонне развитом человеке, «Толық адам», в которой заложена идея о человеческом капитале: о трудолюбивых, открытых миру, стремящихся к постоянному развитию и добру граждан общества. Эта концепция в современных условиях становится главным ориентиром в воспитании студенческой молодежи в университетах Казахстана. Что мы должны извлекать из творчества Абая для политической науки? В чем актуальность и особенность политических воззрений Абая?

Обратимся к двум тенденциям политического воззрения Абая.

Во-первых. Эпоха Абая. Из политической истории мы знаем, что на рубеже XIX-XX веков в Казахстане происходили перемены в социально-экономической, политической и культурной сферах жизнедеятельности общества. Влияние капиталистических отношений, развитие демократической мысли, увеличение роли и значимости науки, образования способствовали началу прогресса и пересмотру устоявшихся ценностей, поиску новых ориентиров развития казахстанского общества.

Эпоха Абая - это время патриархально-феодалных устоев в казахской степи, которые стали трансформироваться с появлением товарно-денежных отношений, усилением феодального и колониального гнета, упразднением ханства, установлением волостного правления и вследствие борьбы за власть. В этих условиях политические воззрения и демократические стремления в борьбе за интересы трудового народа у Абая проявляются в его произведениях, отражающих проблемы социально-политической, экономической и культурной жизни общества.

К примеру, мыслитель поднимал вопросы демократизации судопроизводства, классовой сущности системы «выборов», политического союза царских властей и казахской феодальной верхушки в управлении регионами. На должности биев, по мнению Абая, «избираются невежественные люди», не знающие казахского обычного права, сводов законов, созданных Касымханом, Есимханом и Таукеханом.

По своим политическим взглядам Абай был далек от революционного демократизма и понимания необходимости модернизации экономической основы господствовавших общественно-политических порядков. Полагаем, что мыслитель с позиций идеализма считает политическую власть всеильной, так как все происходящее в общественной жизни зависит от воли людей, занимающих высокие государственные посты.

Другим аспектом в произведениях Абая стали идеи о роли общественных условий в формировании характера личности. Он писал: «Человек — дитя своего времени. Если плох тот или иной человек, то в этом виноваты все его современники». В одном из стихотворений 1902 года Абай отмечал: «Эпоха тянет за собой всех. Эпоха формирует людей», однако

рамки патриархально-феодалного общества не изменили его идеалистических взглядов на общественную жизнь.

Во-вторых. Эпоха XXI века. В наше время глобальные вызовы и риски требуют переосмысления Абая в современной политической науке. В условиях XXI века мировая цивилизация достигла суперскоростных инновационных технологий, люди стали образованными, креативными, активными участниками всех политических процессов гражданского общества. Однако сохранилась одна тенденция - социальные отношения природы человека, коммуникация между властью и обществом.

В этом аспекте книга наставлений «Гаклия» (Слова-назидания) Абая обретает особую актуальность в осмыслении богатства духовной культуры наших предков, в сохранении идентичности социума в потоке глобализации и социальной ответственности каждого гражданина.

В книге наставлений Абай излагает свое видение истории казахов, человеческого капитала, основанных на вопросах государственного управления, образования, нравственности, языка общения, права и морали. От культурного развития человека, считал мыслитель, напрямую зависит развитие мира. Чем больше узнает человек о мире, тем светлее становятся его душа и мысли. Высоконравственные люди — основа счастливого общества.

Проведем параллель между идеями Абая и актуализацией его концепций в государственной политике Казахстана.

Идеи Абая в XIX веке	Актуальность идеи в XXI веке
Концепция «полный человек»	Духовная основа человеческого капитала и социальная ответственность
Обучение и развитие народа	Непрерывное образование личности
Изучение иностранных языков	Концепция трехязычия в Казахстане
Уважительное отношение к родному языку	Развитие государственного языка
Изучение искусства	Формирование интеллектуальной нации
Единство народа и миролюбие	Конструктивный диалог между властью и обществом, Национальный совет общественного доверия
Проблема меритократии	Президентский молодежный кадровый резерв – социальный лифт для талантливой молодежи
Создание справедливого общества	Общество Всеобщего Труда Первого Президента Казахстана - Елбасы Н.А. Назарбаева и Концепция «народного государства» Президента РК К.-Ж.Токаева
Понятие «Камиль-мусульманин»	Съезды лидеров мировых и традиционных религий в Казахстане

В 32-ом слове «Слов-назиданий» Абай говорит о важности образования в жизни. К примеру, *«Когда вы изучаете науку, вы должны научиться знать правду, а не использовать свои знания, чтобы вступить в конфликт с кем-либо. Надеюсь помнить хорошо то, что ты знаешь, и надеюсь, что узнаешь то, что не знал... У человека есть два оружия для развития науки и образования, первое – мышление, обмен мнениями, второе – сохранить и защитить полученные знания».*

Эти мудрые слова должны стать эталоном для нашей студенческой молодежи: быть гражданами с высокими морально-этическими, культурными и общечеловеческими

ценностями. Вот почему идеи мудрого Абая по-прежнему актуальны.

Полагаем, что Абай, будучи первым евразийцем, призывал не замыкаться лишь в своей культуре, активно учить языки, познавать мировую культуру, обогащать тем самым свои познания об окружающем мире.

Для наших авторов, политологов, международников, тюркологов и регионоведов, есть большой диапазон исследования наследия Абая Кунанбаева в широком поле политической науки.

*С уважением, главный редактор,
доктор политических наук,
профессор ЕНУ им. Л.Н. Гумилева
Нуртазина Р.А.*

XFTAP 11.15.71

Ғ. Досмахамбетұлы, М.Ю. Онучко

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қаласы, Қазақстан
(E-mail: Gaziz2030d@mail.ru, Onuchko@mail.ru)

Конфессияаралық келісім қазақстандық тұрақтылықтың негізі ретінде

Аннотация. Мақала тұрақтылық факторы ретіндегі конфессияаралық келісім үлгісін қалыптастыру бойынша қазақстандық тәжірибені талдауға арналған. Авторлар конфессияаралық және мемлекеттік-конфессиялық қатынастарды реттеу саласындағы мемлекеттік саясаттың қалыптасуы мен дамуын ғылымаралық қағида негізінде жан-жақты қарастыра отырып, әлеуметтік-мәдени, құқықтық тетіктерін ашып талдаған.

Қазақстандық зайырлылық пен дінаралық сипаттағы шиеленістерге қарсы іс-қимыл бойынша шаралардың ерекшеліктері ашып көрсетілген. Сондай-ақ полиэтносты және поликонфессиялы қоғам жағдайындағы бейбітшілік пен келісімді қамтамасыз етудегі Қазақстан халқы Ассамблеясының рөлі сипатталады.

Мақала дін саласын зерттейтін саясаттанушы, дінтанушы, әлеуметтанушы, құқықтанушы мамандарға, әлеуметтік-гуманитарлық мамандықтар бойынша білім алушы студенттер мен магистранттарға, сондай-ақ мемлекеттік-конфессияаралық қатынастарды реттеумен байланысты қызмет атқаратын мемлекеттік қызметшілерге және аталған мәселеге қызығушылық танытушы қоғамның басқа да өкілдеріне құнды ақпарат бере алады.

Түйін сөздер: конфессияаралық келісім, зайырлы мемлекет, дінаралық үндесу, толеранттылық.

DOI: <https://doi.org/10.32523/26-16-6887/2020-130-1-90-97>

Қазақстандағы қазіргі діни жағдай елдің полиэтникалық және поликонфессиялық құрылымымен анықталады. Ғасырлар бойы бұл жерде әртүрлі дінді ұстанатын жүзден аса этнос өкілдері өмір сүріп келеді.

Қазақстан діни сенім бостандығын және діннің мемлекеттен бөліну қағидаларын заңнамалық негізде бекіткен зайырлы мемлекет. Басты ұстанымдары конфессияаралық қатынастар саласында кезеңдік салиқалы саясат, барлық конфессиялардың құқықтарының теңдігі, ешбір дінге басымдықтың берілмеуі, толеранттылық болып табылады. Аталған факторлар Қазақстандағы конфессияаралық келісім мен бейбітшілікті қамтамасыз етуге ықпал етеді. Тұрақтылыққа қол жеткізу мен оны сақтаудың негізгі жолдарының бірі – конфессиялар арасындағы конструктивті диалог.

Посткеңестік Қазақстанда атеистік мұраны жою және ар-ождан бостандығын қамтамасыз ету бойынша маңызды іс-шаралар қабылдануда. Елбасы Н. Назарбаев мәлімдегендей, «тәуелсіздік жылдары Қазақстанда мемлекеттің бастамасымен және қолдауымен жүзеге асқан жүйелі үнқатысу негізінде конфессиялардың өзара бейбіт тіршілік етуіне қажетті барлық жағдайлар жасалған».

Зайырлы мемлекет ретінде Қазақстан конфессияаралық шиеленістердің алдын алу шараларын қабылдауға кепілдік береді. Сонымен қатар, билік ұлттық қауіпсіздік пен қазақстандықтардың өміріне қауіп төндіретін діни экстермизмнің кез келген көріністерімен тиімді күрес жүргізуде. Елімізде мемлекеттің дінге, ал діннің мемлекеттің басқару ісіне араласпау қағидасы орныққан. Бұл, өз кезегінде, мемлекеттің зайырлылық мәртебесін және қоғамдағы конфессиялардың теңдігін қамтамасыз етеді.

Қазіргі жағдайда Қазақстанда 18 конфессияны таныстыратын үш жарым мыңнан астам діни бірлестіктер мен олардың филиалдары қызмет етеді. Дін саласындағы заңнама

да қоғам дамуымен жетілуде. 1992 жылы қабылданған «Діни сенім бостандығы және діни бірлестіктер туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2011 жылы «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» заңмен алмастырылды. Жаңа заңға сәйкес 2012 жылы діни бірлестіктерді мемлекеттік қайта тіркеу шаралары ұйымдастырылды. 2011 жылдың 21 мамырында Елбасы Жарлығымен дін саласындағы уәкілетті орган – Дін істері агенттігі құрылса, 2016 жылы оның ауқымы кеңейтіліп, Дін істері және азаматтық қоғам министрлігі қызметіне кірісті. Қазақстанның 2017–2020 жылдарға арналған дін саласындағы мемлекеттік саясатының тұжырымдамасы қабылданып, негізгі жұмыс бағыттары мен ба-сымдықтары айқындалды. Тұжырымдама аясында дін саласындағы заңнамаға бірқатар өзгерістер мен толықтырулар енгізу жоспарланған.

Қазақстан Республикасы Үкіметі жанында елдегі бірнеше конфессия басшыларының басын қосу негізінде құралған Діни бірлестіктермен байланыс бойынша кеңес дін мәселелері жөнінде ұсынымдар бере алады. Конфессияаралық мәселелерді шешуде маңызды рөл атқарып жатқан Діни бірлестіктердің қауымдастығы, Қазақстан дінтанушыларының конгресі сияқты қоғамдық ұйымдар да құрылған.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясаты мемлекеттің дін саласына, ал діннің мемлекеттік басқару ісіне араласпау қағидасын ұстанады. Мемлекеттік органдар мен үкіметтік емес ұйымдар конфессияаралық және этносаралық қатынастарда толеранттылық пен келісімді нығайту, діни экстремизмнің таралуына жол бермеу жолында белсенді еңбек етуде.

1995 жылы Мемлекет басшысы Н. Ә. Назарбаевтың бастамасымен барлық этномәдени орталықтарды біріктірген Қазақстан халқы Ассамблеясы құрылды. Шет елдерде аналогы жоқ аталған ұйым жиырма жылдан астам тәжірибесінде өзінің маңыздылығы мен тиімділігін көрсетті.

Исламдық, христиандық және басқа да қауымдастықтардың жетекшілері өңірлік ассамблеялардың мүшелері болып табылады. Олар түрлі деңгейдегі жиындарда бас қосып, өзекті мәселелерді бірлесіп талқылайды.

Аталғандардың барлығы рухани жаңғыру және діни экстремизмге қарсы тұру саласындағы мемлекеттік саясаттың бағыттарының бірі. Екінші буын ретінде дөңгелек үстел басына қалалар мен аудандардағы әртүрлі діндер мен қоғамның өкілдері жиналып, өңір әкімдерінің басшылығымен өткізілетін Рухани келісім күндерін атауға болады. Діндер туралы ғылыми білімнің қажеттілігіне орай ҚР Үкіметі тарапынан жоғарғы оқу орындарына дінтанушы мамандарды даярлау бойынша тапсырыс берілді. Мұндай жұмыс еліміздің жетекші университеттерінде іске асырылуда.

Мемлекеттік органдардың, жетекші конфессиялардың және ғылыми-сарапшылық ортаның әріптестігі негізінде елімізде рухани құндылықтарды насихаттау, діни экстремизмнің алдын алу, зайырлылық пен діни ұстанымдардың өзара қатынасы мәселелері бойынша кешенді іс-шаралар атқарылып жатыр.

Н. Назарбаев өзінің «Сындарлы он жыл» кітабында этносаралық және конфессияаралық қатынастар мәселелеріне ерекше назар аударған. Ол былай деп жазады: «...Қазақстан зайырлы мемлекет ретінде конфессияаралық жанжалдарға қарсы тұру әрекеттерін қабылдауға кепілдік береді. Бұл ішкі саяси шешімдермен қатар, қандай да бір діннің басымдығын айқындап, басқа конфессиялық ағымдарға зиян келтіретін баптар мен актілерді енгізуге мүмкіндік бермейтін заңнамалық бастамаларға да қатысты» [1]. Елбасының бұл саясаты Қазақстан халқының толық қолдауына ие болды.

Бітімгерлік – ол жанжалдарды тоқтату немесе пацифизмге міндеттеу ғана емес, сонымен бірге ол шиеленістің болу мүмкіндігін жоятын превентивті шаралардың жүйесі. Қазақстанның жоғарғы билігі конфессиялық қауіпсіздікті халықтың рухани әлеуетін қолдау мен мемлекеттік кепілдік жүйесі, діни сенім бостандығы мен конфессияаралық келісімге төнген қатерге қарсы іс-қимыл ретінде анықтайды.

Ғасырлар бойында дін ешбір халық үшін басқыншылықтың құралы немесе қозғаушы күші болған емес. Мемлекеттілік пен ұлттық бірлік идеясының дағдарысы жағдайында елдің қоғамдық-саяси өмірінің сахнасына әлеуметті ынтымақтастырушы рухани идея ретінде дін айқындалады. Әлемдік тәжірибеден қиындыққа толы тарих тоғыстарында қандай да бір елдің тағдыры үшін сенім шешуші рөл атқарғанын көруге болады. Алайда мемлекет рөлінің төмендеуі жағдайында дін факторының алға шығуы жекелеген халыққа ғана емес, барша адамзатқа да қатер төндірген. Десек те, барлық агрессиялық көңіл-күйлер мен көзқарастардың діннің гуманизм мен мейірімділік идеяларына негізделген бітімгерлік әлеуетіне еш қатысы болған емес, болмайды да.

Адамзаттың ортақ өмір тіршілігінің жетістіктері әртүрлі мәдениет өкілі болып табылатын халықтардың бірлескен әрекеті негізінде қалыптасқан. Қазіргі әлемде руханиятты әлеуметтік-философиялық тұрғыдан іздеуде мәдениеттер мен конфессиялардың, әсіресе, Қазақстан жағдайында ислам мен христиан діндерінің үнқатысуы маңызды рөл атқарады. Алайда руханият қоғамдық сананың қандай да бір формасына ғана қатысты емес, себебі оның болмысы гуманистік сипатта және мейірімділік пен әділдік идеалдарына бағытталған, адамзаттың барлығына және жекелеген адамдарға бағдарланған. Сондықтан Қазақстанның стратегиялық міндеттерінің бірі «халықтың сантүрлі топтарының бірлігі, жеке және қоғамдық мүдделердің оңтайлы үйлесімі». Бұл біздің қоғамның консенсустық-иерархиялық дәстүрін толықтырады. Шынымен де, этникалық және діни топтары әртүрлі құқықтарға ие болған елдің болашағы да айқын емес [2].

Өткен мұраға, әлемдік адамзаттық ақыл-ой тарихына жүгіну адамгершілік өзіндік таным, өмірдің мәні мен құндылығы, адамның болмысы мен мәні мәселесіне деген қызығушылық діни философтар мен теологтардың дүниетанымының ажырамас элементі екендігін көрсетеді. Дінде өмір салты мен ақыл-ой өрісіне қарамастан, құдай заңы мен адамгершілік алдындағы адамдардың тең құқықтығы, өз мүдделерін қанағаттандырудағы тең мүмкіндіктер қағидасымен байланысты сенім мен нанымның, қызығушылық пен оптимизмнің жалпыадамзаттық мазмұны жасырынған. Ол өзіндік тазарудың және өмірге қажетті мәңгілік ақиқатты танудың формасын рухтандырады және білімді өмірде қолдану тәжірибесін ашып көрсетеді. Егер діндегі жалпыадамзаттықты байқамасақ, онда ол адамтанудың маңызды қағидасы мен ережесі, сөз даналығы мен іс-әрекет даналығы үйлесімінің тәсілі ретіндегі мәнін жоғалтады.

Н. Назарбаевтың исламдық қасиетті орындарға барып, қазіргі даму кезеңіндегі діннің рөлі мен орны жөнінде жаңаша көзқарас қалыптастырғандығы туралы пікірі де назар аудартады. «Әлбетте таяушығыс аймағының бұл орайда өзіндік ерекшелігі бар. Бұл жерде әлемдік үш дін – христиан, ислам және иудаизм діндері дүниеге келді. Олардың ортақ тамыры және ортақ тарихы бар. Құран Мұхаммед, Мұса, Иса пайғамбарларды бір-бірінен бөліп қарастырмайды. Құран барлық аяндарға сенуге шақырады. Мұхаммедтің өзі басқалар тұрғызған қабырғаға соңғы тасты қаладым деп есептеген. Мазмұндық тұрғыдан ислам біріктіруші сипаттағы дін. Мұхаммедтің пікірінше, барлық діндер ортақ сенімге негізделген. Ол өзінің ешбір түсініктемесімен басқа пайғамбарлардың аяндарын жоққа шығарған емес. Ислам қашанда шыдамды дін болды. Мұсылман елдерінде барлық кезде де түрлі діннің өкілдері бірлесіп тіршілік еткен». Елбасының мына сөздері де негізді: «Меніңше, діннен адамдарды бір-біріне қарсы қоятын емес, біріктіретін бастауларды іздейтін кез келген сияқты. Себебі әлемдегі барлық діндер барша адамзат үшін қарапайым әрі түсінікті ортақ қағидаларға негізделген. Дінді насихат, қатыгездік немесе қудалау құралына айналдыру біздің жүрегіміздегі Құдайдың ісі емес, саясаткерлердің ісі» [3].

Діни руханият қандай да бір ұлттың, халықтың немесе нәсілдің жеке игілігі емес. Ол ұлттар мен нәсілдерден жоғары тұратын, барлығына ортақ және біріктіруші құбылыс. Сол себепті де дін этносаралық шиеленістердің қайнар көзі немесе анықтаушы факторы бола алмайды. П.Я. Чаадаев былай деп жазады: «Бірліктің жоғарғы қағидаттарына негізделген

ілім діннің шынайы рухына мейлінше сәйкес келеді» [4].

Діни руханият дүниеге біртұтастық тұрғысынан қарауға көмектеседі және тіл, этникалық жаратылыс немесе басқа да бір белгілер бойынша жіктелуге мүмкіндік бермейді. Алайда діни мен ұлттықтың жақындасуы зайырлы рухани мәдениеттің діни мәдениеттен, дінге сенушілердің сенбейтін адамдардан алшақтауына бағытталған. Сәйкесінше, шіркеу ұлттық сана-сезімді қалыптастыру мен тәрбиелеуге, ұлттық мәдениетті жаңғыртуға, сонымен қатар этноцентризмнің, ксенофобияның, фанатизм мен діни экстремизмнің қандай да бір көріністеріне қарсы тұруға белсенді қатысуға бейімделеді.

Бүгінде дінаралық үнқатысудың қажеттілігіне ешкім күмән келтірмейді. Бұл идея, белгілі бір деңгейде, өркениеттердің қақтығысы тұжырымдамасына қарсы қойылатын олардың үнқатысу идеясымен сабақтасады. Келісімді қамтамасыз ету үшін, ең алдымен, бір-бірін тыңдау мен естуді үйрену, монологтан диалог немесе полилог тәртібіне көшу қажет.

Бұл процесте Қазақстан салмақты үлгі бола алады. Қазақ жері ертеден діни төзімділігімен ерекшеленген. Бұл жерде әртүрлі тарихи кезеңдерде зороастризм, христиан, буддизм, тәңіршілдік, ислам діндері дамып, үйлесімді тіршілік еткен [5].

Мемлекеттің қазіргі саясатында дінге қарсы немесе діни ұстанымдар жоқ. Азаматтарға ар-ождан бостандығына, діни сенім еркіндігіне кепілдік берілген, алайда діни немесе басқа алауыздық пен өшпенділікті насихаттауға жол берілмейді. Қазақстан Республикасындағы мемлекет қалыптастыру қоғамдық келісім мен саяси тұрақтылық, халықтың әл-ауқатын арттыратын экономикалық даму, патриотизм, демократия қағидаларына негізделген.

Еліміздегі полиэтносты халықтың мәдениеті сияқты діни палитрасы да сан алуан. Бұл – біздің үлкен игілігіміз. Дін мен шіркеуге қатысты мемлекеттік саясат қоғамның жіктелуін тудыратын дезинтеграциялық сипатта бола алмайды. Ол, керісінше, қоғамды жіктемей, біріктіруі, адамдарды бір-біріне қарсы қоймай, ынтымақтастыруы қажет. Мемлекет конфессиялар мен деноминацияларды «жаман» немесе «жақсы» деген категорияларға бөлмеуі керек. Оның идеологиясы толеранттылықтан, яғни, дінаралық төзімділік пен барлық діни бағыттардың өкілдеріне сыйласымдылықпен қараудан құралуы тиіс [6].

Елде тұрғындардың діндарлық деңгейінің артуымен, діни бірлестіктер санының артуымен, шетелдік миссионерлер қатарының көбеюімен сипатталатын жаңа діни жағдай қалыптасты. Олардың қызметі де бірмәнді емес. Этникалық мәдениетке тән діндердің жаңа сенушілер үшін «күрес» жүргізбейтін (адам діни таңдауды өз еркімен жасауы керек деген оймен), ал дәстүрлі емес діндер психологиялық ықпал ету арқылы өз қатарларына сенушілерді көп тартуға тырысатын үрдіс байқалады [7].

Көп жағдайда мұндай насихат негативті, тіпті, агрессиялық сипат алады. Миссионерлік мәселесі барлық конфессиялар үшін өзекті, алайда ислам мен православие мұндай жұмысты храмдар мен мешіттердегі насихат арқылы жүргізсе, дәстүрлі емес діндер мен ағымдар насихаттарын ғибадат үйлерінен тыс жағдайда көшелерде, жұмыс орындарында, оқу орындарында, стадиондарда, т.б. жерлерде жүзеге асырады. Тіпті, қайырымдылық қызметінің өзі насихат жұмысына айналған.

Бүгінде Қазақстанда діни алаңды бөлу процесі жүруде. Кейбір дәстүрлі діни бірлестіктер үшін миссионерлер санының артуы бірқатар мәселе туғызды: келушілер санының кемуіне, сәйкесінше қайырымдылық және қаржылық кірістердің азаюына әкелді [8].

Бұл күреске дәстүрлі конфессиялардың жетекшілері қоғамдастықты, БАҚ пен мемлекеттік органдарды да белсенді тартуда.

Қазақстандық қоғамды біріктіруде әртүрлі конфессия жетекшілерінің өзара қарым-қатынасы да орасан зор рөл атқарады. Олардың арасында өзара сыйласымды қатынас орныққан және қажет жағдайда олар әлеуеттерін біріктіруге дайын. Қазақстандағы негізгі

діни конфессиялар болып табылатын ислам, православие, католицизм және иудаизм лидерлерінің діни экстремизмге, дінді саясиландыру фактілеріне қарсы ортақ мәлімдеме, үндеу жасау тәжірибесі де қалыптасқан.

Қазақстанның бұрынғы бас мүфтиі Әбсаттар Дербісалы былай дейді: «Дін, рухани өмірдің басты компоненті ретінде, қоғамдық-саяси өмірден тыс қала алмайды. Мемлекет пен халықтың дамуы елде бейбітшілік пен келісім болған жағдайда ғана мүмкін болмақ. Оған қамқорлық жасау – қандай діннің өкілі екендігіне қарамастан, әр азаматтың борышы. Біз адамдарды бейбітшілікті сүйеге және діндерге төзімді болуға шақырамыз және ислам саяси мақсатта пайдаланылмауы тиіс деген пікірдеміз» [9].

Осы себептерден қазіргі жағдайда қазақстандық саясаттың басты міндеттерінің бірі этносаралық келісімді сақтау мен нығайту ғана емес, сонымен бірге, ең алдымен, діни толеранттылық пен конфессияаралық келісімді сақтау мен дамыту болып табылады. Бұл саланы назардан тыс қалдыру Қазақстан халқының ғасырлар бойы қалыптасқан бірлігіне зиян келтіріп, қауіпті салдарларға әкелуі мүмкін.

«Адамдардың көзін ашып, нағыз толеранттылығын қалыптастыру – ұзақ мерзімді процесс. Барлық деңгейде тәрбиелеу үдерісі болуы керек және Қазақстан, бұл орайда, тыныштықтың, әртүрлі конфессия өкілдерінің бір-біріне толерантты қатынас танытуының жалғыз үлгісі болып табылады», - деп атап көрсетеді Петр әкей. Мәдени тұрғыдан алғанда, Қазақстан халқы қашан да тату әрі ашық болған. Көптеген адамдар бұл елге репрессия кезінде жер аударылып келген. Қазақ халқының ашықтығы негізінде Қазақстан көптеген ұлттардың ортақ шаңырағына айналды.

Астаналық костелдің жетекшісі Петр әкей былай дейді: «Біздің пікірімізше, бұл жер – азап шегушілердің жері. Жазықсыз болса да, өз діни сенімдері үшін мерт болған адамдардың жері. Католик шіркеуінде сенен бұрын өмір сүргендердің ерлігін еске салып отыру үшін әулиелердің күш-қуаты қалдырылатын жерді атайтын реликвиар деген ұғым бар. Қазақстан – әлемнің ең үлкен реликвиары. Күн сайын біз әлемнің осы бір үлкен аумағында қаза болған адамдардың табыттарын, молаларын басып жүреміз. Қазіргі қолымызда бар игілік кешегі өмірін қиғандардың еңбегі. Мемлекет тарапынан діни сенімге түсіністікпен қарау өткен күндердің арқасында мүмкін болды. Мен бұл жерге әлдекімді үйрету үшін емес, керісінше, бұл жердегі адамдар не айтатындығын, қалай өмір сүріп жатқандығын есту үшін келдім.

Бір жағынан, бұл жерде Президенттің парасатты жұмысы байқалса, екінші жағынан халықтың ашықтығы және өткені сезіледі. Философтардың бірі өткенді ұмытсақ, болашақты түсіну мүмкін еместігін айтқан болатын. Қазақстандық тәжірибе соған куә. Осы елде көптеген діни дәстүрлердің болуы соның дәлелі. Мен конфессиялар арасында қандай да бір келіспеушіліктің болғандығы туралы естіген емеспін» [10].

Конфессияаралық және этносаралық толеранттылықты нығайту мәселесі үздіксіз назарда ұстауды қажет етеді. Ішкі саяси тұрақтылық пен қауіпсіздік, Қазақстанның жаңа даму белестеріне қарай сенімді қозғалысы осы екі мәселенің дұрыс шешілуіне байланысты.

Қазақстан ел ішіндегі тұрақтылықты ғана қамтамасыз етуге тырыспайды, сонымен қатар әлем кеңістігіндегі дін өкілдерінің жаһандық конструктивті үнқатысуын орнықтыруға да мүдделі. Осындай саясаттың айқын жетістіктерінің бірі ретінде 2003 жылдан бастап әрбір үш жыл сайын Нұр-Сұлтан қаласында жүйелі негізде өткізіліп келе жатқан Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің съездерін атауға болады. Толеранттылық пен өзара түсіністік атмосферасында әлем елдерінің рухани жетекшілері бір дөңгелек үстелде бас қосты. Қазіргі жағдайда алтыншы съезді өткізумен байланысты дайындық жұмыстары жүргізілуде. Осылайша, Астана әлем картасында конфессияаралық үнқатысу орталығы ретіндегі орны мен рөлін анықтады деуге негіз бар.

Съезд қатысушылары әр жиынның нәтижесінде кез келген діни уағыз-насихаттың өзегі болып табылатын толеранттылық, шындық, әділдік пен сүйіспеншілік сияқты құндылықтарды ілгерілетуге бағытталған Декларациялар қабылдап, ортақ міндеттер

айқындап отырады.

Экстремизм, терроризм және дін үшін зорлық-зомбылықтың басқа да түрлері шынайы діни түсінікпен еш ортақтығы жоқ, адам өміріне қауіпті болып табылады, сәйкесінше, қабылданбауы тиіс делінеді құжатта.

Діни көзқарастар мен сенімдердің саналуандылығы өзара аңдысуға, дискриминацияға және кемсітуге емес, керісінше, әрбір дін мен мәдениеттің бірегейлігін таныстыратын өзара түсіністік пен гармонияға әкелуі керек.

Қатысушылардың пікірінше, барлық діндер толеранттылық пен өзара түсіністікті түрлі халықтардың өзара бейбіт өмір сүруінің құралы ретінде мойындай отырып, әріптестікке ұмтылуы қажет.

Әлемдік және дәстүрлі діндердің көшбасшылары дінаралық үнқатысуды қоғамдық дамудың және барлық халықтардың әл-ауқатын жақсартудың, толеранттылықты, түрлі мәдениеттер мен діндер арасындағы өзара түсіністік пен үйлесімділікті марапаттаудың басты тәсілдерінің бірі, сондай-ақ шиеленістер мен зорлық-зомбылыққа қарсы тұру тетігі болып табылатындығын ерекше атайды.

«Барлық адамзаттық қоғам өшпенділікті, дұшпандық, төзбеушілік пен ксенофобияны женуде қолдау табуы керек. Біз жаңа мыңжылдықта бейбітшілікті қамтамасыз ету мақсатында рухани құндылықтар мен келіссөздер мәдениетін алға жылжыту ісінде ынтымақтастықты күшейтуіміз керек.

Біз діни айырмашылықтарды өшпенділік пен іріткі салу аспабы ретінде пайдалануына жол бермеу және адамзатты діндер мен мәдениеттердің жаһандық жанжалдарынан сақтап қалу үшін бар күшімізді жұмсауға әзірміз» [11].

Жалпы алғанда, бүгінде Қазақстанның жағдайды тұрақтандырушы рөлі тек Орталық Азия аймағымен ғана шектелмейді, оның миссионерлік қызметі әлдеқайда ауқымды деуге болады. Бұл, ең алдымен, Елбасының алғашқы жылдардан бастап жүргізіп келе жатқан ішкі саяси бағдарымен байланысты айқындалады. Орталық Азиядағы экстремизм мен терроризмнің таралуымен күрестің келешегіне келер болсақ, қазақстандық билік мақсатты түрде олардың кез келген көрінісімен күресті жалғастыратын болады. Экстремизм мен терроризмнің ұлттық белгісі жоқ, олар ұлттықтан тыс құбылыстар. Ел басшылығының басты ұстанымының мәні де осымен байланысты.

Республика ТМД кеңістігіндегі шиеленіссіз ұлттық дамудың үлгісіне айналды. Соның негізінде Елбасы Н. Назарбаев қоғамдағы бейбітшілік пен келісімді тәуелсіздік жылдарындағы елдің басты жетістігі ретінде атап көрсетті. Бұл республикадағы ұлт қалыптастыру саясатының және этносаралық қатынастардың тарихи-мәдени ерекшеліктерімен байланысты.

Бейбітшілік пен келісім өздігінен келген жоқ. Олар – адамдар қоғамымен жүзеге асқан жасампаз процестің нәтижесі.

Бүгінде Қазақстандағы дін – адамдарға абсолютті жалпыбірлікті мойындау, жіктелмей, бірлесу үшін берілген түрлі этникалық субстраттарды ынтымақтастырудың қуатты әрі сенімді құралы.

Қазіргі даму кезеңінде дін адамдарды рухани жақындастырып, уақытша жоғалтқан мәңгілік құндылықтарына қайтаруға ықпал етеді. Әр конфессия еліміздің оңтайлы дамуына өзіндік үлес қоса алады. Этносаралық келісім мен рухани бірлікке қол жеткізуде олардың әрқайсысының әлеуетті мүмкіндіктері бар.

Саналуан мәдениеттер мен рухани дәстүрлер тоғысатын ортақ әлемдік өркениетке ілгерілеу жолында адамзаттың өмір тіршілігінің басты қағидалары ретінде түсіністік, шыдамдылық пен төзімділік қағидалары айқындалады. Ол барлық мәселе бойынша толық келісімге келуді білдірмейді, олай болса, жер бетіндегі адамдардың мүдделері мен құндылықтарының саналуандылығын сақтау мүмкіндігі жойылады. Алайда жекелеген адамдар, этностар, конфессиялар, сондай-ақ жалпыадамзат үшін де, бұл түйісу мен өзара мәдени алмасудың жолы болмақ. Бұл жерде мәселе жаңа планетарлық руханият идеясын іздеу жөнінде болып отыр.

Литература

1. Назарбаев Н.А. Критическое десятилетие. – Алматы: Атамұра, 2003. - С. 96.
2. Назарбаев Н.А. «Казахстан - 2030». Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев. Послание Президента страны народу Казахстана // Казахстанская правда, 11.10.97. – С. 6.
3. Назарбаев Н.А. На пороге XXI века. - Алматы. - Онер, 1996. – С.250-251.
4. Бубнович Н. Религия и общечеловеческие ценности // Мысль.- 1995.- №3. – С.39.
5. Цепкова И.Б. Политика и религия. - Алматы, 2003. - С. 49.
6. Машан М. Возможная роль Казахстана в межрелигиозном диалоге. // «Глобальное управление на поворотном этапе: инновационные подходы к установлению мира в изменяющемся обществе». Международная научно-практическая конференция. - Алматы, 27 августа 2003. – С.79.
7. Жусипов Б.С. Республика Казахстан: проблемы политики безопасности. // Под ред. проф. Т.С. Сарсенбаева. Алматы, 2001. - С.36.
8. Колчигин С.Ю. Буддизм // Религии в Казахстане: хрестоматия в 2-х частях. Ч.2. Составители: Артемьев А.И., Колчигин С.Ю., Цепкова И.Б. - Алматы, 2003.- С.18.
9. Сидоров О. Религиозный фактор в РК. - URL: www.Gazeta.kz (дата обращения: 10. 09. 19).
10. Мухашов А. Святой престол и стратегия мира // Казахстанская правда. 28-29 авг. 2001 года (католики и Римско-католическая церковь в Казахстане).
11. Декларация Съезда мировых религий в Астане. - URL: www.dialog.inform.kz (дата обращения: 10. 09. 19).

Ғ. Досмахамбетұлы, М.Ю. Онучко

Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Межконфессиональный консенсус как основа стабильности Казахстана

Аннотация. Статья посвящена анализу казахстанской практики по формированию модели межконфессионального согласия как фактора стабильности. Рассмотрены социокультурные, правовые механизмы государственной политики в области регулирования межконфессиональных и государственно-конфессиональных отношений. Раскрываются особенности казахстанской светскости и мер по противодействию конфликтам межрелигиозного характера. Также описывается роль Ассамблеи народа Казахстана в обеспечении мира и согласия в условиях полиэтноса и полифонического общества.

В статье содержится ценная информация для политологов, религиоведов, социологов, юристов, студентов и магистрантов, обучающихся по социальным и гуманитарным специальностям, а также для государственных служащих, занимающихся регулированием государственно-межконфессиональных отношений, и других членов сообщества, заинтересованных в этом вопросе.

Ключевые слова: конфессиональное согласие, светское государство, религиозный диалог, толерантность.

G. Dosmakhambetuly, M.U. Onuchko

L.N.Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Interfaith Consensus as the Basis of Kazakhstan Stability

Abstract. The article is devoted to the analysis of Kazakhstan's experience in the formation of a model of interfaith harmony as a factor of stability. The authors analyzed the formation and development of state policy in the field of inter-confessional and state-confessional relations by analyzing sociocultural and legal mechanisms based on scientific principles.

The features of measures to combat the conflict of Kazakhstan's secularism and sectoral nature are disclosed. It also describes the role of the Assembly of the People of Kazakhstan in ensuring peace and harmony in a multi-ethnic and polyconfonic society.

The article contains valuable information for political scientists, religious scholars, sociologists, lawyers, students and undergraduates studying in social and humanitarian specialties, as well as for public servants involved in the regulation of state and inter-confessional relations, and other members of the community interested in this matter.

Keywords: confessional consent, secular state, religious dialogue, tolerance.

References

1. N. A. Nazarbayev. *Kriticheskoe desyatiletie [Critical decade]*. (Publishing center Atamura, Almaty, 2003).
2. N. A. Nazarbayev. «Kazakhstan - 2030», процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев. Послание Президента страны народу Казахстана [«Kazakhstan - 2030» prosperity security and ever growing welfare of all the Kazakhstanis. Address of the President of the Republic of Kazakhstan], *Kazakhstanskaya pravda [Kazakhstan Truth]*. 11.10.97.
3. N. A. Nazarbayev. *Na poroge XXI veka [On the dawn of XXI century]*. (Publishing center Almaty Oner, Almaty, 1996).
4. Bubnovich N. *Religiya i obszhechelovecheskie cennosti [Religion and universal values]*, *Mysl [Thought]*, 3, 39-42, 1995.
5. Cepkova I.B. *Politika i religiya [Policy and religion]*. (Publishing center Atamura, Almaty, 2003).
6. Mashan M. *Vozmozhnaya rol Kazakhstana v mezhreligioznom dialoge [Possible role of Kazakhstan in Inter-religious dialogue]*, («Globalnoe upravlenie na povorotnom etape: innovacionnye podxody k ustanovleniu mira v izmenyuszhemsya obszhestve [Global management on a turning point: innovative approaches to peace-making in the changing society], Almaty, International scientific-practical conference, 27.07.2003.
7. Zhusipov B.S. *Respublika Kazakhstan: problemy politiki bezopasnosti [Republic of Kazakhstan: problems of the security policy]*. Editor T.S. Sarsenbaeva (Publishing center Atamura, Almaty, 2001).
8. Kolchigin S.U. *Buddizm, Religii v Kazakhstane: xrestomatiya v 2 chastyax [Religions in Kazakhstan: 2 chapters anthology] Part 2*. Compiled by Artemyev A.I., Kolchigin S.U., Cepkova I.B. (Publishing center Atamura, Almaty, 2003).
9. Sidorov O. *Religiozniy factor v RK [Religious factor in RK]*. Available at: <http://www.Gazeta.kz> (accessed: 10.09.2019).
10. Muxashov A. *Svyatoi prestol i strategiya mira [Saint throne and strategy of peace]*, *Kazakhstanskaya pravda [Kazakhstan Truth]*, 28-29.08. 2001.
11. *Deklaraciya Siezda mirovyx religii v Astane [Declaration of a Congress of world religions in Astana]*. Available at: <http://www.dialog.inform.kz> (accessed: 10.09.2019).

Авторлар туралы мәлімет:

Досмахамбетұлы F. - «Саясаттану» мамандығының 2 курс докторанты, Журналистика және саясаттану факультеті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан, Нұр-Сұлтан.

Онучко М.Ю. - Журналистика және саясаттану факультеті саясаттану кафедрасының профессоры, Л.Н. Гумилев Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Dosmakhambetuly G. - 2-year PhD student of the specialty: "Political Science", Faculty of Journalism and Political Science, LN Gumilyov Eurasian National University, 2 Satpayev St., Nur-Sultan, Kazakhstan.

Onuchko M.Yu. - Professor, Department of Political Science, Faculty of Journalism and Political Science, L.N. Eurasian National University Gumilyov, 6 Yanushkevich St., Nur-Sultan, Kazakhstan.